

DRAGT

De werelden van Tonke Dragt

Dit boek is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage van
het Nederlands Letterenfonds.

Copyright © tekst Joukje Akveld en Annemarie Terhell 2013
Foto's en illustraties zie *Beeldverantwoording* op bladzijde 189
Vormgeving Tessa van der Waals en Nanja Toebak
Uitgeverij Leopold / Amsterdam | www.leopold.nl
NUR 270 | ISBN 978 90 258 6114 8

Joukje Akveld &
Annemarie Terhell

A DRAGT B

A black silhouette of a rider on a horse, positioned over the letter 'O' in the word 'DRAGT'. The rider is wearing a helmet and the horse is in a dynamic, forward-leaning posture. The background consists of large, overlapping letters 'A', 'DRAGT', and 'B' in teal, yellow, and pink colors, with semi-transparent circles in pink and red.

De werelden van Tonke Dragt

Leopold / Amsterdam

Inhoud

- 11** Eerst even dit
- 12** Dramatis Personae

A

- 16** Andere werelden

B

- 19** Batavia
- 24** Boot
- 26** Bibliotheek
- 29** Blauwe Boekancier

F

- 50** Fantastiek
- 52** Forèstèrra

G

- 55** Gradus Grisenstijn
- 57** Grootvaderparadox

H

- 61** Heimwee
- 64** Helden
- 69** Herberg

M

- 91** Middernacht
- 94** Mysteries

N

- 98** Nieuw Babylon

O

- 103** Ogen

T

- 129** Tekenjuf
- 133** Telepathie
- 136** Tiuri
- 140** Tonke

U

- 147** Unauwen

V

- 151** Venus
- 154** Vriendschap

W

- 158** Woord
- 161** Wouden
- 165** Wist je dat...

C

32 Collage

D

35 Dubbeltalent
38 Driehoeksverhoudingen
40 Dubbelgangers
42 Dwaas van de Boshut

E

45 Eenhoorn
47 Eerzaam en eenzaam

I

72 IMFEA

J

75 Januaraanse Ambassade
78 Jonkvrouwen

K

81 Katten
84 Koninkrijk der Kosmopolieten

L

87 Linkshandig

P

107 Post

Q

110 Queeste
112 Q&A

R

115 Ridders
118 Robotica

S

122 Schaakspel
124 Sauriërs

X

168 Xantippe

Y

172 Route X^YZ

Z

176 Zevensprong
180 Zeeën van tijd

183 Boeken, prijzen, film
en musical
186 Dankjewel
187 Over de schrijvers
188 Bronnen
189 Beeldverantwoording

Eerst even dit

Het staat soms op de achterkant: dit boek kun je los lezen van de andere delen uit de serie. Wij zeggen het maar gewoon: dit boek is leuker als je de boeken van Tonke Dragt kent.

Je hoeft ze niet allemaal gelezen te hebben.

Je hoeft ze niet uit je hoofd te kennen.

Maar een beetje voorkennis verhoogt het leesplezier. Mocht jij een van diegenen zijn die nooit een boek van Tonke Dragt las, dan bof je. Jij mag nog beginnen. Er ligt nog een boekenplank op je te wachten. Waarom je die zou moeten lezen? Zomaar wat redenen.

Omdat in die boeken:

- nog echte avonturen bestaan.
- mysteries worden ontraadseld.
- deuren op een kiertje worden gezet die toegang geven tot andere werelden.

Dit boek heeft een gebruiksaanwijzing.

Om te beginnen is het een ABC-boek¹. Bij elke letter van het alfabet begint een nieuw hoofdstuk. We dachten dat één alfabet voor Tonke genoeg was, we hadden het mis. We hadden er bijna twee nodig.

Hoe lees je dit boek?

- Je kunt bij de A beginnen, maar het hoeft niet. Dit boek heeft geen volgorde, je kunt er kriskras² doorheen lezen. Hoewel de A geen slecht begin is.

¹ Wat goed uitkomt, want daar heeft Tonke wat mee. Het Galgekind uit *Aan de andere kant van de deur* leert zichzelf het alfabet met een ABC-boek. Zelf heeft Tonke er ook wel eens een geknutseld, zie de P van Post.

² Zou het toeval zijn dat Tonke in 1958 haar eerste verhalen publiceerde in een tijdschrift dat *Kris Kras* heette?

³ Tonkes boeken staan er vol mee. Ze gebruikt ze om informatie te geven, de lezer te belazeren of de boel te mystificeren. Lees *Torenhooch en mijlen breed*, *De torens van februari* of *Aan de andere kant van deur*.

- Bovenaan ieder hoofdstuk vind je doorverwijzingen naar hoofdstukken die er iets mee te maken hebben. Die sporen hebben we voor je uitgezet, maar je hoeft ze niet te volgen.
- Aan het eind van de hoofdstukken kom je soms voetnoten tegen. De eerste twee heb je al gehad en hier komt de derde. Tonke houdt van voetnoten³ en wij inmiddels ook.
- Je komt ook namenblokje (wie-is-wie-tjes noemen we ze in gedachten, of wat-is-wat-jes of waar-is-waar-tjes). Ze zijn gedrukt in rood, zodat je ze direct herkent, en geven een korte beschrijving van mensen, dieren, huizen en plaatsen uit Tonkes werelden. We vonden ze in de W-P-W⁴ die we kochten in de winkel van Maandag⁵. Wel waren er wat bladzijdes uit gescheurd. Andere waren onleesbaar door vlekken en scheuren. Vandaar dat we niet compleet zijn.

Ten slotte nog dit. Als je de bladzijde omslaat vind je de ‘dramatis personae’, een kennismaking met de belangrijkste figuren uit dit boek. Wij raden je aan ermee te beginnen. Het is het beste begin dat je met dit boek kunt maken.

JA & AT

⁴ Westelijke Praattaal Woordenschat: woordenboek uit *Ogen van tijgers*. Licht begripen kort en kernachtig toe. Deze noot is zo'n wat-is-wat uit het W-P-W.

⁵ Een tweedehands boekhandel, zie de J van Januaraanse Ambassade.

Dramatis personae **Wie kom je tegen in dit boek?**

Tonke Dragt: buitengewoon schrijfster van boeken die zich afspelen in andere werelden. Werd geboren op 12 november 1930 in Batavia, Nederlands-Indië, en verhuisde na de oorlog naar Nederland. Was tekendocent op diverse basisscholen en een middelbare school in Rijswijk en publiceerde

in 1961 haar eerste boek, *Verhalen van de tweelingbroers*. Won veel verschillende kinderboekprijzen, waaronder de Staatsprijs voor Jeugdliteratuur (1976) en de Griffel der Griffels voor *De brief voor de koning* (2004). Woont in Den Haag te midden van haar katten en poppenhuizen. Lees meer bij: Batavia, Boot, Collages, Dubbeltalent, Heimwee, Tekenjuf, Wouden, Xantippe

Laurenzo en Giacomo: edelsmid en meesterdief, trouwe tweelingbroers die als twee druppels water op elkaar lijken, hoewel je de jongens volgens Tonke ook als twee kanten van dezelfde figuur kunt zien. Treden op in Tonkes eerste boek *Verhalen van de tweeling-*

broers en beleven avonturen in het fantasieland Bábina, dat Tonke bedacht tijdens haar kamptijd in Indië. Lees meer bij: Batavia, Dubbelgangers, Eerzaam en eenzaam, Herberg

Tiuri: schildknaap die tijdens de nachtwake voor zijn ridderslag de stilteregels verbreekt en de deur opent voor een vreemdeling in nood. Krijgt de opdracht een

belangrijke brief te bezorgen in het naburige Rijk van Unauwen. Maakt samen met zijn vriend Piak een adembenemende tocht over de bergen in *De brief voor de koning*. Keert terug als ridder in *Geheimen van het Wilde Woud*, waarin hij de raadsels ontrafelt van de Zwarte Ridder met het Rode Schild. Lees meer bij: Dwaas van de Boshut, Driehoeksverhoudingen, Forèstèrra, Jonkvrouwen, Ridders

Blauwe Boekanieer: berucht zeerover, schrik van de zeven zeeën. Zwerft rond op zijn schip de Zeezweep dat hij roofde van kapitein Pieter Jas. Schrijft 's avonds droevige gedichten bij kaarslicht die hij als flessenpost in zee werpt. Werd beroemd tijdens de Kinderboekenweek van 1964. Lees meer bij: Blauwe Boekanieer

Frans van de Steg: roodharige schoolmeester van de vijfde klas. Vertelt op school sterke verhalen over zijn naamgenoot Frans de Rode, die werkelijkheid worden. Raakt verstrikt in het complot van de zeven samenzweerders, die de weesjongen Geert-Jan Grisenstijn uit het kasteel van zijn voorouders proberen te verlossen. Was ook te zien in de tv-serie *De Zevensprong*. Lees meer

bij: Dubbelgangers, Helden, Tekenjuf, Zevensprong

Edu Jansen: planeetonderzoeker uit de toekomst. Duikt voor het eerst op in *De robot van de rommelmarkt*. Is daarin nog een kind en koestert de droom planeetonderzoeker te worden. Speelt later de hoofdrol in het toekomstverhaal *Torenhoog en mijlen breed* dat zich afspeelt op Venus, en heeft een bijrol in *Ogen van tijgers*, het vervolg. Drinkt graag koffienectar en schrikt als hij ontdekt dat hij gedachten kan lezen. Lees meer bij: Nieuw Babylon, Robotica, Telepathie, Venus

Tom Wit: schrijver van een klein, gehavend dagboekje dat werd uitgegeven als *De torens van februari*. Vertrok naar de parallelle wereld IMFEA, die alleen te bereiken is in schrikkeljaren, en verloor daarbij zijn geheugen. Sinds 29 februari 1968 is er niets meer van hem vernomen, hoewel het vermoeden bestaat dat hij sindsdien nog één keer in onze wereld is terug geweest. Lees meer bij: IMFEA, Q & A, Woord

Bart Doran: opstandige tiener die een ongeluk veroorzaakt door tijdens een autorit te remmen voor een kat. Is de hoofdpersoon van het toekomstverhaal *Route Z* en wordt later een pupil van Jock Martijn in *Ogen van Tijgers*. Is het brein achter een grootse illegale verfstunt in de stad Nieuw Babylon. Lees meer bij: Ogen, Post, Telepathie, Route XYZ

Jock Martijn: kunstschilder en ex-collega van Edu. Was planeetonderzoeker op Mars en tweemaal op Venus. Woont met zijn robot Xan in de toekomststad Nieuw Babylon, waar hij creatief begeleider is van een groep ontspoorde jongeren. Speelt de hoofdrol in *Ogen van tijgers* en krijgt in dit boek problemen met zijn schilderijen van buitenaardse landschappen. Lees meer bij: Nieuw Babylon, Ogen, Telepathie, Wouden

Otto: dertienjarige hoofdpersoon van *Aan de andere kant van de deur*. Reist via zijn slaapkamerdeur naar de Januaraanse Ambassade, een grillig bouwwerk dat zich bevindt in een andere ruimtetijd. Is goed bevriend met het leugenachtige Galgekind. Lees meer bij: Collages, Dwaas van de Boshut, Januaraanse Ambassade, Middernacht

... en verder nog een hele stoet andere figuren. Maar met deze lijst heb je de basisbagage om verder te lezen.

► Andere werelden

Andere werelden

► Dubbeltalent, Fantastiek, Januaraanse Ambassade, Koninkrijk der Kosmopolieten, Linkshandig, Sauriërs

De twee gezichten van de Romeinse god Janus.

Wat als...

... er wouden op Venus waren?

... er achter je slaapkamerdeur een onbekende wereld lag?

... een schildknaap de deur opende voor een vreemde-ling, terwijl dat streng verboden is?

Wat dan?

Antwoord: dan ontstaan de wonderlijkste verhalen.

Tonke Dragt heeft zich de vraag vaak gesteld.

Piekerend over de gevolgen verschenen er eigenaar-dige figuren in haar hoofd. Haar gedachten raakten verward in geheimzinnige complotten en tolden rondjes door andere werelden.

Tonke verzint verhalen, omdat ze het niet laten kan.

Het zit in de familie. Haar vader deed het ook, de fantasie van haar zusjes waaierte alle kanten uit.

Fantaseren helpt tegen de verveling. En als het oorlog is en je wordt opgesloten achter een hek, klimt je ver-beelding daar gewoon overheen.

In Tonkes hoofd bestaan geen grenzen. Ze kan er een retourtje verleden nemen of een enkele reis toekomst.

Ze kan er werelden optrekken zo groot, zo ver, zo sprookjesachtig als ze zelf wil. Tonke woont in die werelden. De personages die er rondlopen zijn goede bekenden van haar. Waarom zou je het leven beperken tot één wereld als je er zo veel kunt bedenken als je wilt? In woorden en plaatjes belanden ze in haar boeken, want Tonkes hand tekent net zo makkelijk als hij schrijft.

Zoals de kledingmode ieder seizoen verandert, zo verandert ook de boekenmode. Soms is fantasie in en is echt uit. Soms wil iedereen lezen over zieke kin-deren en scheidende ouders en soms moet alles over

Janus: Romeinse God met twee gezichten. Ook god van de drempel, van openbare doorgangen en poorten. Soms afgebeeld als tweeling (zie de D van Dubbelgangers). Staat met zijn beeld in de bibliotheek in de Januaraanse Ambassade en ziet wat Tonke in haar boeken beschrijft: het verleden en de toekomst.

draken gaan. Sommige schrijvers rennen zich een rotje om al die modes bij te benen. Tonke niet. Die doet niet aan mode. Als er een ridder in haar hoofd aanklopt, doet ze open – of die nu in is of uit. Probeert een dinosaurus zich door een kier te wringen, zegt ze: kom maar binnen, je bent welkom. Veel van de werel-den in Tonkes boeken bestaan niet echt, maar ze beschrijft ze alsof ze zouden kúnnen bestaan. Want sprookjes zijn geen onzin, weet Tonke. Ze zijn heel erg echt gebeurd, alleen op een andere manier.

Vroeger, toen ze als klein meisje opgroeide onder de tropenzon in een land dat nu Indonesië heet, speelde Tonke toverheksje met een bezem van twijgen. Ze ging er niet op zitten, want je wist nooit of die bezem de lucht in zou vliegen. Misschien ook ging ze er niet op zitten, omdat ze niet wilde ontdekken dat de bezem aan de grond zou blijven. De bezem stond daar maar en Tonke dacht: wat als...?

Daar en toen is het begonnen. En het is nooit meer gestopt.

De wouden van onze jeugd. In deze collage komen al Tonkes werelden samen: het Nederlands-Indië van haar kinderjaren, haar familie, haar liefde voor de natuur en voor boeken. Tonke maakte deze collage voor de 65ste verjaardag van haar zus Corlien in 1999.

Tonke maakte deze collage in 1991 als experiment voor *Aan de andere kant van de deur*, maar de illustratie is niet in het boek terechtgekomen.

1, 2, 3, 4

Als je Tonkes boeken zou willen onderverdelen naar verschillende werelden, dan kan dat bijvoorbeeld zo:

1 Sprookjes:

Verhalen van de tweelingbroers
De blauwe maan
Water is gevaarlijk
Het dansende licht
Wat niemand weet

2 Avonturenboeken:

De brief voor de koning
De Blauwe Boekanier
Geheimen van het Wilde Woud
De Zevensprong
Het gevaarlijke venster
en andere verhalen

3 Toekomstverhalen:

De robot van de rommelmarkt
Torenhoog en mijlen breed
Route Z
Ogen van tijgers

4 Een andere ruimtetijd:

De torens van februari
Het geheim van de klokkenmaker
Aan de andere kant van de deur
Dichtbijver van hier

LIB

▶ Batavia

▶ Boot

▶ Bibliotheek

▶ Blauwe Boekanier

B Batavia

► Boot, Forèstèrra, Katten, Wouden

Tonke: 'In het centrum van Batavia stonden de oude huizen. Daar woonden de rijken: de dokter, de notaris, de burgemeester, wij kwamen er als we naar de tandarts moesten. Mijn vader werkte voor een verzekeringsmaatschappij. Ons huis stond in een nieuwbouwwijk aan de rand van de stad, Tosariweg 13. Op de fiets was je zo buiten, maar eerst moest je het Banjirkanaal oversteken via een smalle hangbrug, een beetje griezelig was dat. Eenmaal aan de overkant reden we zo de *desa* in, en waren we buiten. Het strand was aan de andere kant van de stad, we gingen er met de auto heen. Het was pikzwart van het vulkanische zand. We zwommen in zee. Zonnebaden deden we niet, daarvoor was het te heet, vooral tussen twee en vier uur 's middags, dan zorgde je dat je binnen was. Dan zetten we alle deuren en ramen tegen elkaar open. Soms was het zo heet dat ik er niet van kon eten. Alleen bij onze buurman bleven de ramen en deuren potdicht. Daarbinnen was het koel – hij was de enige in de straat met airco.

Ik ben geboren in het Tjikini ziekenhuis op 12 november 1930. Later kreeg ik nog twee zusjes. Corlien is 3,5 jaar jonger dan ik, Ada kwam op de laatste dag van 1936 met knallend vuurwerk ter wereld.

Tijdens vakanties trokken we de bergen in naar Poentjak of Siteo Goenoeng om de hitte te ontvluchten. Het landschap was woest en prachtig: in het oerwoud stonden de bomen dicht op elkaar. Er groeiden varens en er klaterde altijd wel ergens een waterval. Ik herinner me het kratermeertje Telaga Warna, Meer van Kleuren. De takken van de waringinboom wierpen schaduwen over het water. Als je in de diepte keek zag je de prachtigste kleuren. Volgens de legende had een prinses ooit haar juwelen in het water laten vallen. De Tosariweg was een straat met lage huizen zonder

Tonke Dragt: schrijfster in wording.

Naam: Antonia
Johanna Dragt
Roepnaam: Tonke
Geboortedatum:
12 november 1930
Geboorteplaats: Batavia,
Nederlands-Indië (toen),
Indonesië (nu)

Huidige woonplaats:
Den Haag
Beroep: schrijfster en
illustratrice

Tonke met Corlien en hun moeder voor het huis aan de Tosariweg, Batavia 1936.

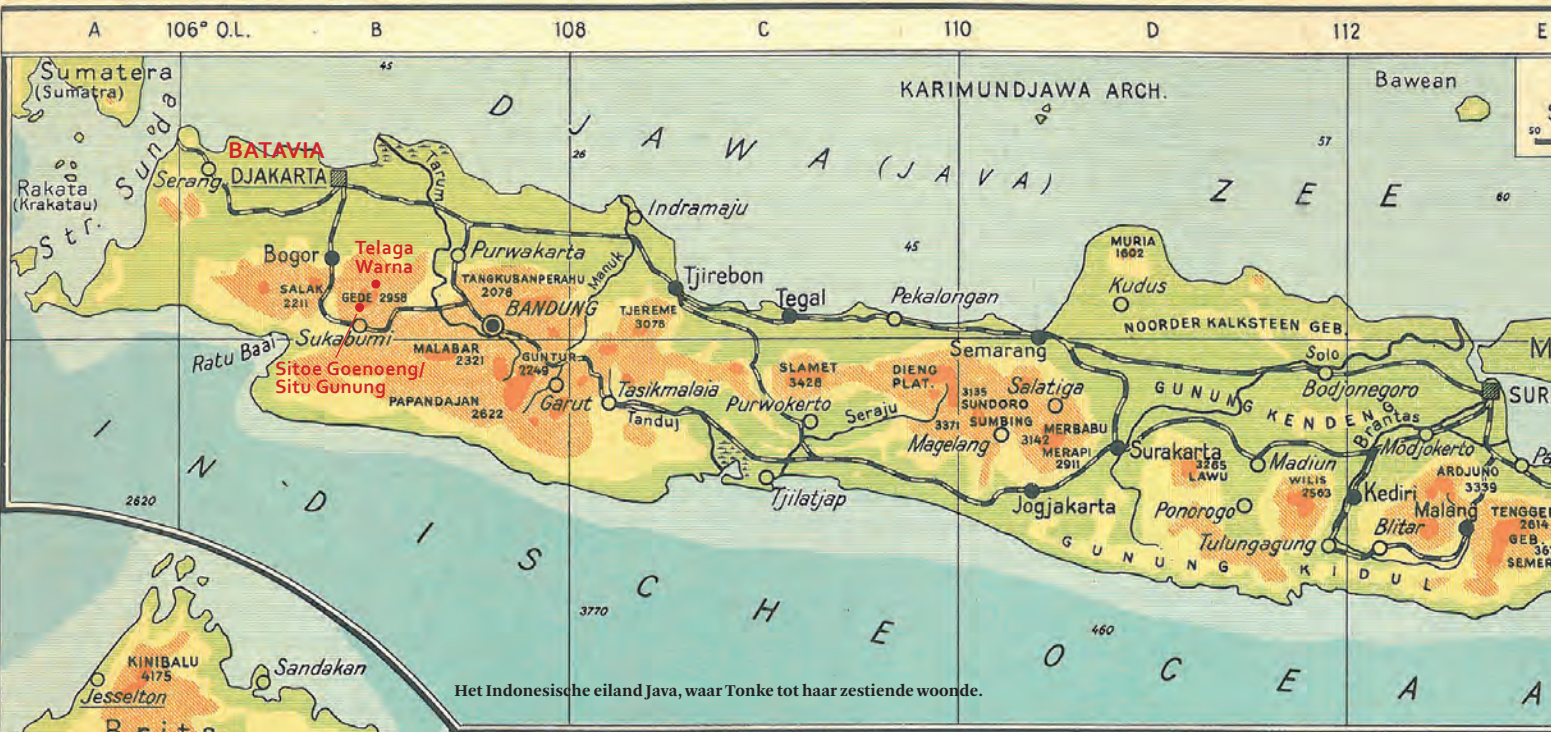
Tijdens de vakantie in de bergen in Sitoe Goenoeng, 1937.

verdiepingen. Iedereen had een tuin. In de onze stonden bomen waarin je kon klimmen. Mijn zusjes en ik gingen naar de Nassauschool aan de Besoekiweg. Het was dezelfde school als waar Barack Obama later naartoe ging. Zou hij op de fiets naar huis ook met zijn handen van het stuur de berg zijn afgeroetsjt? Ik zat in een leuke klas, af en toe voerden we toneelstukjes op. We maakten schoolreisjes naar een eilandje in de baai en naar de botanische tuin in Buitenzorg. Daar waren veel soorten planten en bomen. In de rivier zaten kleine slangen. Met onze neuzen boven het water keken we hoe zo'n slang een kikker opvrat.

Dat was voor de oorlog.

Op 12 november 1942, mijn twaalfde verjaardag, moest ik met mijn moeder en zusjes verhuizen naar een andere wijk in de stad waar de Japanse bezetters een gevangenenkamp hadden ingericht. De straten waren omheind met *gedek* en *kawat*: bamboevlechtwerk en prikkeldraad. Mannen en vrouwen werden van elkaar gescheiden; wat er met mijn vader zou gebeuren wisten we niet. Alleen... ik was ziek die dag, ik had angina. We kregen uitstel van vertrek, maar een paar dagen later gingen we alsnog naar kamp Kramat. Ons nieuwe huis moesten we delen met andere families. We hadden minder ruimte dan thuis, maar er was een mooie tuin, die grensde aan de Tjiliwoengrivier. Op een dag zag ik een stel jongens stenen gooien naar een wit poesje. Ik was een bang meisje, maar ik hield van katten. Een oud vrouwtje zei: neem hem mee. Thuis heb ik niet gevraagd of het mocht; vanaf dat moment woonde Poetie bij ons. Poetie betekent Witje. Hij liep me achterna als een hond.

We zijn niet lang in Kramat gebleven. Al snel moesten we verhuizen naar een ander kamp. In Tjideng zaten verschrikkelijk veel mensen, het was er overvol. Eten was er nooit genoeg, maar ik bewaarde altijd wat voor Poetie. Hij was een woeste kat. Soms ving hij twee muizen tegelijk, dan staken de staarten aan beide kanten uit zijn bek. Op een dag was hij verdwenen. Weggelopen of opgegeten door hongerige mensen? Als dat zo was, hoopte ik dat het door onze eigen mensen was, niet door de Japanners. Er was een maanzie-

Het Indonesische eiland Java, waar Tonke tot haar zestiende woonde.

Indonesië

Als of iemand ze lukraak heeft neergesmeten, zo liggen de 17.508 eilanden van Indonesië erbij. Het is de grootste eilandstaat ter wereld. Een ratjetoe van kleine, piepkleine en grotere stukken land rond de evenaar in de zeeën van Zuidoost-Azië. Al in de zestiende eeuw voeren Nederlanders ernaartoe om specerijen te halen. Peper, kaneel, foelie, nootmuskaat, kruidnagel –

spullen die het eten lekkerder maken en in Europa met veel winst werden verkocht. De Nederlanders gingen er niet alleen heen om handel te drijven, ze gingen er ook de baas spelen. Onder de naam Nederlands-Indië werd de eilandenarchipel tussen de Indische en de Stille Oceaan een kolonie van het verre landje aan de Noordzee. Op het eiland Java ontstond aan de

noordkust een Nederlandse vestingplaats die werd uitgeroepen tot hoofdstad: Batavia. Dat bleef zo tot de Tweede Wereldoorlog. In 1942 namen de Japanners de macht over. Veel Nederlandse bewoners werden opgesloten in gevangenkampen. Na de oorlog, toen de Japanners in 1945 verslagen waren, wilden de Nederlanders terug naar hun oude huizen. Ze hoopten dat

alles weer zou worden als voor de oorlog. Maar de Indonesiërs hadden genoeg van de onderdrukking: ze eisten onafhankelijkheid. Er volgde een bloedige strijd, die Nederland verloor. In 1949 werd Indonesië een republiek. De Nederlanders werden naar huis gestuurd en Batavia werd omgedoopt tot Djakarta.

De Nassauschool aan de Besoekiweg.

Kamp Kramat.

Vrouwen turen door de gedek van kamp Kramat.

Bábina: fantasieland dat voor het eerst opdook in de verhalen die Tonke Dragt in het kamp verzong. 'Op de grote vlakte van Bábina, daar was in de mist iemand verdwaald...' vertelde Tonke aan andere kinderen in het kamp. Ook terug te vinden in *Verhalen van de tweelingbroers (vrij naar Babinase balladen)* dat zich afspeelt in Bábina. Doet qua landschap denken aan Italië.

ke kampcommandant, een nare man. Met volle maan gebeurde er vaak iets akeligs. Dan moesten we midden in de nacht op appel staan of er kwamen huiszoekingen waarbij van alles werd vernield. In het tweede kamp gingen we niet naar school. Een publieke les gold als samenscholing en dat mocht niet. We kregen wel privéles. Omdat school verboden was, wilden we graag leren. Drie jaar in een kamp is lang en we verveelden ons. Als je je verveelt, ga je dingen verzinnen. In Tjideng ben ik begonnen met schrijven en tekenen. Het was de enige manier om aan de ellende van het kamp te ontsnappen: door de verbeelding. Toen ik dertien was schreef ik samen met mijn vriendin Tineke Straub m'n eerste boek. We waren dol op lezen, maar in het kamp waren weinig

Het gezin Dragt na de oorlog weer bij elkaar voor het nieuwe huis aan de Javaweg 102, Batavia 1946.

Tito Drastra: samentrekking van Tonke Dragt en Tineke Straub. Naam waaronder de twee vriendinnen in het gevangenenkamp *De jacht op de Touwkleurige* schreven. Jaren later begonnen ze aan *De Florentijnse ring*, over een ring die Tineke eens van haar tante kreeg, maar dat verhaal kwam nooit af. Het keert wel terug in *Verhalen van de tweelingbroers*, inclusief de naam Tito Drastra.

Tonke en Tineke, Dordrecht 1950.

boeken. Daarom besloten we er zelf één te maken: *De jacht op de Touwkleurige*. Het ging over een boef met touwkleurig haar die altijd op de vlucht was. Het verhaal begon op het eiland Corsica en speelde in de woestijn van Arabië. Plekken waar we niets vanaf wisten, maar dat maakte ons niet uit. Het ging ons om de wijde verten, die hadden we in het kamp niet. Schrijven deden Tineke en ik samen, de illustraties tekende ik alleen. Het papier bedelden we bij elkaar. Ook gumden we de met potlood beschreven bladzijden in onze schoolschriften uit. Als schrijvers gapten we alles bij elkaar: van Jules Verne, maar het meest van Paul d'Ivoi, de schrijver van *Met een kwartje de wereld rond*. Zijn avonturenverhalen over verre landen waren ouderwets, maar wij vonden ze mooi. In ons eigen boek wisten alle helden die gevangenzaten te ontsnappen. De maaltijden die ze aten, beschreven we uitvoerig.

Na de oorlog keerde mijn vader terug uit krijgsgevangenschap. Hij moest nog een tijdje in Indië blijven om zaken af te handelen. Met mijn moeder en zusjes ging ik met de boot naar Nederland. Het land waar mijn ouders vandaan kwamen, maar dat mijn zusjes en ik niet kenden.'

Het bergmeertje Telaga Warna.

Oeroeg

Het kratermeertje op de Poentjakpas in het bergland van de Preanger dat Tonke tijdens de vakanties bezocht, dook later op in een beroemd boek: *Oeroeg* (1948) van Hella Haasse (1918-2011). Hella groeide net als Tonke op in Nederlands-Indië en ging een tijdje naar hetzelfde scholencomplex. Twee Nederlandse meisjes in een ver land, die later schrijfster zouden worden, alleen wisten ze dat nog niet. Dat kratermeer noemde Hella Haasse in haar boek *Telaga Hideung*, het Zwarte Meer. In *Oeroeg* geen legende over een rommelig prinsesje dat haar juwelen kwijtraakt. Voor de hoofdpersoon is

Telaga Hideung een verzamelpaats van boze geesten en zielen van dode mensen. In het duizenden meters diepe meer woont een reuzenslang en door het zwartglanzende water zwemt Nènèh Kombèl: een vampier in de gedaante van een oude vrouw, die op dode kinderen loert. In werkelijkheid is Telaga Warna een poel die aan alle kanten omsloten wordt door rechte bergwanden, dichtbegroeid als een oerwoud. Niet gevaarlijk dus? Toch wel. De waterplanten op de bodem vormen een verraderlijk net. Wie erin verstrikt raakt, verdrinkt.

Surat untuk Raja

Toen *De brief voor de koning* in 2007 werd vertaald in het Bahasa Indonesia (*Surat untuk Raja* heet het in die taal) schreef Tonke Dragt een lange brief, waarin ze herinneringen ophaalde aan haar jeugd in Batavia – de stad waar haar schrijverschap was begonnen. De brief werd voorgelezen door de Nederlandse ambassadeur in Jakarta. ‘Als tekenares en als schrijfster maakte ik graag landkaarten en beschrijvingen van landen die ik verzon, of nog beter uitgedrukt: die ik ontdekte. Misschien omdat ik bij twee verschillende landen hoorde, van beide hield, maar me nooit in een van de twee

geheel en al compleet thuis voelde...’ Tonkes boeken zijn in vele landen vertaald, maar de vertaling in het Bahasa Indonesia is haar het dierbaarst. Anders dan in het Nederlandse boek staan er voetnoten in. Waarom? In Indonesië bestond het ridderschap niet. In de noten wordt uitgelegd wat ridders en schildknapen zijn.

B Boot

Het moet een drukke bedoening zijn geweest in Tandjong Priok, die februaridag in 1946. Een krioe-lende mensenmenigte op de kades van de haven van Batavia. Vaders die met hun schamele bagage sjouwden, moeders die hun kinderen in het oog probeerden te houden, jongens en meisjes die opgewonden heen en weer renden langs de reusachtige oceaanstomer die zachtjes lag te dobberen aan de kade, het water schitterend onder de tropenzon. De oorlog was voorbij. De Japanners waren verslagen en veel Nederlanders gingen naar huis. Niet hun huis in Batavia of Bandoeng of Buitenzorg van vóór het kamp, maar een huis aan de andere kant van de wereld, in het land waar hun wortels lagen: Nederland. Daar waren ze welkom, in Nederlands-Indië niet meer. Sommigen waren er nog nooit geweest. Schepen met namen als De Nieuw Amsterdam en De Oranje trokken baantjes tussen havens van Nederlands-Indië en Nederland. In de eerste drie jaar na de

◀ Batavia

Zeezweep: geroofd schip uit *De Blauwe Boekanier*. Was eerst eigendom van de oom van Joris Jas en droeg toen de naam *De Swajurka*. Na de roof doopte de *Blauwe Boekanier* het om tot *Zeezweep*.

oorlog verhuisden meer dan 100.000 mensen van het ene continent naar het andere. Van de tropen naar een kikkerlandje, van de zon naar de regen. Een van hen was Tonke Dragt. Op die februaridag in 1946 stapte ze met haar moeder en twee zusjes op het schip dat hen naar hun nieuwe huis in Dordrecht zou brengen. Haar vader stond hen op de kade uit te zwaaien. Hij moest nog diensten draaien in Indië en zou later komen. Het was geen cruiseschip met drie zwembaden, restaurants en een bioscoop waarop de familie Dragt vertrok. Troepentransportschip *De Tegelberg* was tijdens de oorlog gebruikt om militairen grote afstanden over zee te laten afleggen. Voor die tijd was het een vrachtschip dat fruit vervoerde. Ook toen het fruit door mensen was vervangen, bleef het ruim vergeven van ratten en kakkerlakken. Nu waren er bijna tweeduizend repatrianten het schip op gegaan: mensen die terugkeerden naar hun vaderland. Alle ruimte aan boord werd gebruikt om zo veel mogelijk passagiers

Zo voer Tonke van Indië naar Nederland.

een plek te geven. De lange tafels waaraan overdag gegeten werd, werden 's avonds omgetoverd tot stapelbedden. Matrasje erop, matrasje eronder en hup, er konden weer twee mensen slapen. Dat je wel eens een voet van een andere passagier op je kussen vond, dat er een rat aan je tenen snuffelde of het ruim gonsde van het gesnurk van al die dicht opeengehoopte mensen – daarover moest je niet zeuren. Zoals je ook niet moest zeuren over mijnen. Je wist dat ze op de bodem van de oceaan lagen als explosieve souvenirs uit de oorlog, je wist alleen niet wáár. Of de kapitein het wel wist, moest je hopen.

Tonke en haar familie sliepen in het onderste ruim. Bij Sloepenrol, een oefening aan boord om te kijken of iedereen in geval van nood op tijd bij de reddingsboten zou zijn, waren ze altijd te laat op het dek – waar te weinig sloepen waren om alle passagiers te redden. De bootreis duurde weken. Onderweg werd maar één keer gestopt. Dat was na een paar dagen onstuimig heen-en-weer schudden op de Rode Zee (hoge golven, de halve boot zeeziek) en een kille tocht door het Noord-Afrikaanse Suezkanaal (winterse kou, de andere helft verkouden). Veel mensen hadden alleen de kleren die ze in het kamp hadden gedragen. Een versleten zomerkloffie waar je in de Hollandse winter weinig aan had. Voor die mensen was in Nederland warme kleding ingezameld, die naar Egypte werd gebracht. Daar hadden de Engelse en Amerikaanse bevrijders in de woestijn een kamp gebouwd: Ataka. De bootpassagiers gingen er met een goederentreintje naartoe en belandden midden in de uitverkoop – nou ja, zoiets. Overal stonden tenten en in die tenten lagen en hingen kleren. Broeken, hemden, jurken, petten. Spiegels waren er niet, want voor eindeloos passen en jezelf bewonderen in je nieuwe outfit was geen tijd. Misschien wilden de bevrijders ook wel niet dat de mensen uit de kampen hun uitgemergelde zelf in de spiegel zagen. Er werden taartjes uitgedeeld en op de achtergrond klonk het 'Wilhelmus', gespeeld door een bandje van zuur kijkende Duitse krijgsgevangenen. Een pesterijtje van de Engelsen en Amerikanen. Zelf hadden de Duitsers natuurlijk liever iets anders gespeeld dan het Hollandse volkslied.

BOVEN De aankomst van De Tegelberg in Tandjong Priok, februari 1946.
MIDDEN Repatrianten verlaten De Tegelberg in Ataka, april 1946.
ONDER Petten passen in Ataka.